

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Late vliegdagen van vlinders

D. M. DE VRIES en G. DE VRIES-SMEENK

Wel te moe wordt, telkenjare opnieuw bij het snelle lengen der dagen, de zonnende kleurenpracht van Kleine vos en Dagnauwoog benevens het zwenkend helle Citroentjesgeel door ons begroet. Zulks wanneer deze fraaie kapellen hun schuilhoeken gaan verlaten. Getroffen, met de hoop op nog vele jaren, zijn we eveneens bij het wederhoren van het blijde Wulpegejodel boven de nog grauwe heidevelden en het zich herhaaldelijk welluidend voorstellen van de waarlijk koninklijke Grutto, dit tot hoog boven de hooilanden. Indachtig het weemoedige volksliedje over die allerlaatste roos, nog bloeiend op de tanende heide, ligt het wel geheel anders in het wegebbende jaar, wanneer de lange nachten zich aankondigen. Dan geen verrassend op-

duiken van steeds meer kleurige bloemen in uitbottend lentegroen en geen weerzien van allerlei zo zeer gemiste dieren die het van warmte moeten hebben. Integendeel verdwijnt in herfsttijd bloem na bloem uit het steeds armer aan groen wordende plantenkleeft als voorbode van winterse dorheid en kille vaalheid van de dood. Overeenkomstig laat ons ook de een na de andere vogelsoort uit het zonnige zuiden in de steek om slechts ten dele vervangen te worden door gevleugelde gasten uit die noorderlanden, waar het voor hen in de donkere dagen helemaal niet uit te houden is. Na de echte vlindertijd in de eerste helft van oogstmaand gaat het tevens met de schubvleugeligen steeds sneller bergaf. Weliswaar kunnen er

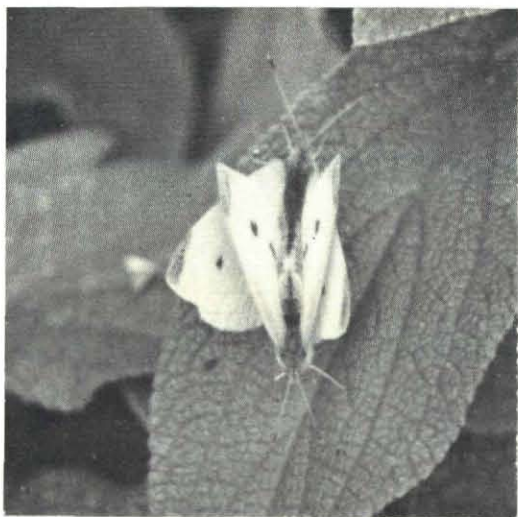

Fig. 1. *Paartje van het Knollewitje. Naar kleurendia.*

in de eerste herfstmaand nog veel kapellen rondvliegen, maar hun soortensamenstelling is bepaald eenzijdig geworden. Daarbij gaat het als bij zomergasten onder de vogels. Worden in de jubelende lente de eerstelingen ons als het ware in de schoot geworpen, in de zich vreedzaam uitlevende najaarsdagen gaat het verdwijnen terloops. Bij het alsnog waarnemen weet men het maar nooit of er toch niet een latere zal volgen. Slechts door bij voortduring aantekeningen te maken, kan men achteraf pas besluiten tot de laatste eigen trefdatum ter plaatse. En dan nog dit: of de eerste dan wel de laatste waarnemingsdatum werkelijk de verschijnings- of verdwijningsdatum is, valt niet te zeggen. Men kan immers niet steeds op de loer liggen. Wel kunnen die laatste voor een bepaalde streek althans benaderd worden door vergelijking van de aantekeningen van een aantal volhardende waarnemers, die er toe komen hun bevindingen op te schrijven alsook te dateren.

In het begin van ons vorige opstel in dit oude maandblad (D.L.N. 80: 1-5) werd terloops opgemerkt, dat er in de voorbije heer-

lijke herfst, volgend op een hete, uitzonderlijk droge zomer, nog tot diep in november vlinders werden aangetroffen op niet aflatende tuinbloemen. Zulks met de aankondiging, dat er later op teruggekomen zou worden. Hier moge dan blijken, dat we daar geen gras over hebben laten groeien. Vatten wij voor u samen, hetgeen onze geregelde vlinderwaarnemingen in zuidelijk Gelderland, begonnen in 1968, ons tot laat in de herfst hebben opgeleverd aan verlate ontmoetingen met 15 dagvlindersoorten en de Gammauil (Pistooltje). Hierbij kon tevens gebruik worden gemaakt van gegevens uit de vele aantekeningen van C. F. van de Bund sinds 1970 alsook van waarnemingen van Ir. G. P. Wind en Dr. J. Wilcke.

Om te beginnen dan de rangschikking volgens de allerlaatste door ons opgemerkte vliegdata in het Gelderse waarnemingsgebied: 1) Kleine vos 21-11-1976, 2) Citroenvlinder 14-11-1976, 3) Dagpauwoog 4-11-1973, 4) Atalanta 31-10-1976, 5) Gammauil 31-10-1975, 6) Gehakkelde aurelia 27-10-1972, 7) Knollewitje 24-10-1976, 8) Distelvlinder 23-10-1969, 9) Vuurvlindertje 23-10-1969, 10) Argusvlinder 11-10-1976, 11) Icarusblauwtje 9-10-1969, 12) Klein geaderd witje 7-10-1971, 13) Koolwitje 3-10-1973,

Fig. 2. *Vuurvlindertje. Naar kleurendia.*

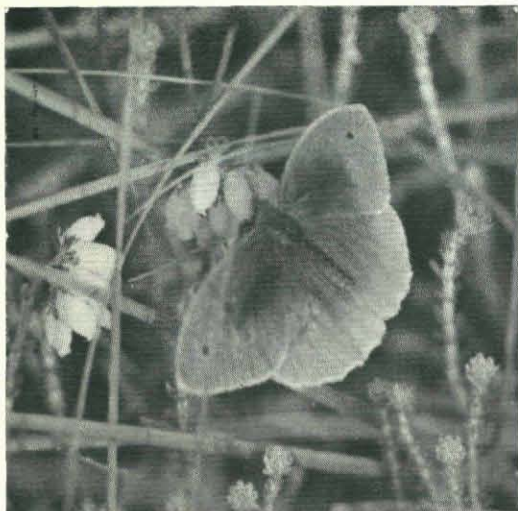

Fig. 3. Bruin zandoogje, ♂. Naar kleurendia.

14) Hooibeestje 30-9-1975, 15) Heidevlinder 25-9-1972 en 16) Bruin zandoogje 7-9-1970.

De dagvlindersoorten die wij tot in slachtmaand hebben zien vliegen, zijn dus de Kleine vos als recordhouder, de Citroenvlinder en de Dagpauwoog, alle drie in volwassen toestand overwinterend. Atalanta en Gammauil haalden als zuidelijke trekvinders november net niet. Zesde op de ranglijst van plakkers staat de Gehakkelde aurelia, zich eveneens in het barre jaargetijde schuilhoudend. Wel jammer, dat deze opvallende schoenlapper, al weer zo aardig in opkomst zijnde, hier kennelijk in het uitermate natte en ook kille najaar van 1974 de genadeslag kreeg (zie voorlopig D.L.N. 75: 260-264; 78: 49-54). Van de als pop overwinterende witjes vliegt het Knollewitje (fig. 1) als algemeenste soort nog het langst in de tijd rond. Meestal zijn de laatste exemplaren afgevlogen, somwijlen sterk gehavende vlinders, maar die allerlaatste van 24 oktober 1976, honing zuigend op een laat bloeiende Paardbloem, was daarentegen nog mooi gaaf, wellicht een in mooie herfstten wel voorko-

mende vierde generatie vertegenwoordigend. Aan de andere kant verdwijnen onder de witjes de grotere Koolwitjes doorgaans het eerst. De voor 2 oktober 1975 en 3 oktober 1973 laatst vermelde zijn door Ir. Wind opgegeven; Van de Bund en wij brachten het, wat deze soort betreft, niet verder dan de eerste decade van september en 1 oktober.

Onder de als rups overblijvende soorten werden van het Vuurvlindertje (fig. 2) doorgaans de laatste individuen in oktober opgemerkt, terwijl dit voor de Argusvlinder en het Icarusblauwtje uitzondering was. Tenslotte geen verlate Hooibeestjes en Heidevlinders meer na het einde van de eerste herfstmaand, terwijl het Bruine zandoogje (fig. 3 en 4) het al liet zitten in de eerste week van september, in de meeste jaren zelfs niet na de tweede decade van augustus werd betrapt. Dit gewone zandoogje van de graslanden, onder de genoemde vlinders het vroegst door ons op 17 juni 1976 gezien, komt slechts in één lang gerekte generatie voor met de mannetjes voorop, zoals bij meer kapellen het geval is.

Geven we alsnog in bijgaand staatje (tabel 1)

Fig. 4. Bruin zandoogje, ♀. Naar kleurendia.

ter verdere raadpleging de verdeling van de laatste jaarlijks door ons gevonden vliegdagen van de betrokken vlinders over de opeenvolgende decaden van de maanden augustus tot en met november. Daarbij is telkens voor elke decade het hoogste aantal laatste waarnemingen vet gedrukt. De verschuiving in deze tabel van rechts naar links dus van later naar vroeger verdwijnen, is in het algemeen overeenkomstig de eerst gegeven volgorde in de allerlaatste vliegdatum over het negenjaarlijkse tijdperk van 1968 tot en met 1976.

Tabel 1. Verdeling van de laatste jaarlijkse waarnemingsdata over de maanddecaden. Rangschikking der vlinders volgens de allerlaatste vliegdag van later naar vroeger.

Maanden Decaden	aug.			sept.			okt.			nov.		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1. Kleine vos									3	3	1	1
2. Citroenvlinder				1	3		1	2			1	1
3. Daggauwoog		1		2	1	1		2	1			1
4. Pistooltje								2	3	4		
5. Atalanta					1			4	3	1		
6. Gehakelde aurelia				1	2		3	1				
7. Knollewitje								6	2	1		
8. Vuurvlindertje					1			5	2	1		
9. Distelvlinder					1	2	2	1	2	1		
10. Argusvlinder		1		3	1	1		2	1			
11. Icarusblauwtje		4			1	2		2				
12. Klein geaderd witje					3	4		2				
13. Koolwitje					5	1		3				
14. Hooibeestje			2		6	1						
15. Heidevlinder		1		1	5	2						
16. Bruin zandoogje		5	3	1								

Ten slotte lijkt het wel leerzaam te vermelden, dat de hoogste aantallen allerlaatste

vliegdata: 5 in 1976 voor de Argusvlinder, de Atalanta, het Citroentje, de Kleine vos en het Knollewitje, en 3 in 1969 voor de Distelvlinder, het Icarusblauwtje en het Vuurvlindertje, vielen na topzomers bij aangenaam herfstweer. Uiteraard geenszins verwonderlijk, evenmin als het geheel ontbreken van allerlaatste vliegdagen in het beruchte jaar 1974 met zijn uiterste weerswisselingen (D. L.N. 78: 49-54). In mooie zomers met zacht najaarsweer als aangename toegift is het immers goed vliegen voor de vlinders en leven zij lang. Zo vielen ons in de laatste herfst bijna schubloos geworden Kleine vossen op, die telkens weer in de tuin verschenen. De vlinders kunnen zich dan naar hartelust vermenigvuldigen, met verscheidene generaties tot gevolg. Bovendien zijn aanvliegende zuiderlingen hier dan in hun element, zodat zij geen haast behoeven te maken rechtsomkeert te gaan. Zo werd vorig jaar door Van de Bund nog tot 31 oktober zuidwaartse terugtrek van de Atalanta aanschouwd in de Bennekomse Hooilanden.

Hiermede is wel een kijk gegeven op de volgorde in tijd, waarop de vlinders ons verlaten. Voorafgegaan door onze stukjes „Vroegde voorjaarsboden” en „Vroege vlinders” in D.L.N. 76: 49-51 en 78: 73-74, later bij gelegenheid nog eens weer over de vroegste verschijningsdata.

Schaduwgras in Noordoost - Nederland

D. BAKKER

In de loop der tijden heeft de mens vele plantesoorten in ons land ingevoerd: cultuurgewassen (met inbegrip van sierplanten) en adventieven. Verspreidingseenheden van cultuurgewassen zullen in de regel doelbewust zijn meegenomen, terwijl de aanvoer van ad-

ventieven veelal bij toeval zal zijn geschied. Vooral van de adventieven, zoals Canadese fijnstraal, en in mindere mate ook van de cultuurgewassen, bv. Wilde wingerd, heeft een aantal in ons land vaste voet kunnen krijgen, m.a.w. zij zijn ingeburgerd en in on-